

1845 var centrum i et slesvig-holstensk forsøg på en omfattende protestbevægelse mod forbudet mod de slesvig-holstenske faner. Og selv om man vil godtage bogens karakteristik af den yngre borgmester Schouw som en svag mand uden ståsted, må man dog gøre den bemærkning, at hans vaklen også kan skyldes hans tilknytning til hertugen af Augustenborg. Hertugens politik i årene op mod 1848 var ikke altid lige let at blive klog på for hans tilhængere, og det kan let afspejle sig i Schouws svingende holdning.

Men hovedsagen står fast: Japsen har med denne bog givet et værdifuldt bidrag til en dybere og mere omfattende forståelse af den nationale udvikling i Sønderjylland, samtidig med at han har øget vort kendskab til den lokale gren af denne udvikling i Abenrå.

H. P. Clausen.

Harald Jørgensen (udg.): To ungdomsvenner. H. P. Hanssen - H. V. Clausen. En brevveksling. (Skrifter, udgivne af Historisk samfund for Sønderjylland nr. 26, 1962). XVI + 385 s.

I anledning af, at det i 1962 var hundrede år siden, H. P. Hanssen blev født, har Historisk samfund for Sønderjylland udsendt hans brevveksling med vennen og kampfællen gennem mange år, H. V. Clausen. Op mod 350 af de breve, de to mænd udvekslede mellem 1887 og 1935, er bevaret, og af dem har udgaven medtaget 304. Langt størsteparten af brevene (230) stammer fra årene op til 1900. I tiden derefter flyder brevstrømmen ikke nær så kraftigt, og man kan med adskillig ret tage dette som et vidnesbyrd om, at ved århundredskiftet gik forholdet mellem de to mænd ind i en ny fase.

Det var H. V. Clausen, der i foråret 1887 tog initiativet til at oprette forbindelsen ved at henvende sig til H. P. Hanssen med en plan om et be-

søg af medlemmer fra Studentersamfundet i Sønderjylland. Ideen blev ikke ført ud i livet det år, men kontakten mellem de to var skabt. Efter at H. P. Hanssen under et besøg i København i forsommeren havde opsøgt Clausen og sammen med denne og Johan Ottosen gennemdrøftet de nordslesvigske problemer, var grunden lagt til et langt og frugtbart samarbejde.

Næsten tyve år senere, i 1906, da H. P. Hanssen ved løsladelsen efter en fængselsstraf for en artikel i Sønderjydske Årbøger modtog gaver og en stor hyldestadresse fra kongeriget, mindedes de to venner de mange års venskab og samarbejde. H. P. Hanssen skrev da om Clausens første brev: »Det gav mig en kærkommen Forbindelse med nye Kredse paa et Tidspunkt, som ikke kunde have været heldigere valgt.« Og om resultatet af de tyve års arbejde skriver han: »Naar der nu i Kongeriget findes et langt fyldigere Kjendskab til nordslesvigske Forhold og en langt nærmere og mere omfattende Interesse for Danskheden i Nordslesvig, end da vi tog fat, skyldes det dog til dels vort Arbejde. Noget tilsvarende er Tilfældet, naar vi ser paa Forholdene hernede. Stillingen er sikkert i det store og hele ikke daarligere end for tyve Aar siden ... Vi ved for det første meget bedre Besked med vore Forhold, end man vidste den Gang. Vor Presse er bleven bedre og har en langt større Læsekreds. Vi har mange flere Foreninger, deres Opgaver er bleven større og deres Arbejde betydningsfuldere. Forbindelserne mellem Danskerne paa begge Sider af Grænsen er bleven flere og knyttede fastere ... Vi kan, synes jeg, naar der tages Hensyn til alt dette, se tilbage paa vor Virksomhed med en vis Tilfredshed og fortsætte den med Haab.« (s. 297).

Bedre kan samarbejdet mellem H. V. Clausen og H. P. Hanssen, således som det aftegner sig i denne brevveksling, ikke karakteriseres. Gennem

Clausen kom den unge H. P. Hanssen i forbindelse med radikale kredse i hovedstaden, og det blev afgørende ikke blot for ham selv, men også for den sønderjyske danskhed i de følgende årtier. H. V. Clausen var desuden fuld af initiativ og ideer, og i mange breve kan man følge, hvorledes kontakten mellem danskheden i Nordslesvig og de sønderjyske interesserede i kongeriget styrkedes og uddybedes.

Brevene ændrer ikke afgørende den hidtidige opfattelse af Sønderjyllands historie i de år, H. P. Hanssen spillede en ledende rolle, men de indeholder en sådan rigdom af interessante og vigtige detaljer, at billedet af perioden kommer til at stå både skarpere og mere levende. Man ser H. P. Hanssens målbevidste stræben efter at dygtiggøre sig og udvikle sine politiske lederevner for at kunne tjene sine landsmænd og den sag, der blev hans liv. Man følger hans arbejde i de travle år, da nettet af organisationer spændtes ud over hele Nordslesvig, og den danske tilbagegang blev vendt til sikker fremgang. H. P. Hanssens politiske klogskab og hans sans for at give det danske arbejde indgang i alle lag af den sønderjyske befolkning kommer gang på gang til udtryk.

Desuden giver brevene et godt indblik i arbejdet med at lede den kongerigske interesse for Sønderjylland ind i faste organisationer, der kunne blive en effektiv støtte for de danske i Nordslesvig. Arbejdet og de indre spændinger i de københavnske foreninger »4 S« og »To Løver« belyses indgående, og de personlige modsætninger bag støttee arbejdet til de danske nordslesvigeres afsløres.

Endvidere indeholder brevene en lang række vigtige oplysninger om forholdene i Nordslesvig. H. V. Clausens kendskab til landsdelen og dens beboere var jo overordentlig omfattende, og vi kan følge, hvorledes han på sine hyppige rejser til Sønderjylland samlede det væld af detaljer,

han udnyttede i sin fortræffelige rejsehåndbog og i den kendte afhandling fra 1893 om de nationale forhold i Nordslesvig 1863-93. Clausen kendte omtrent hver enkelt sønderjysk gård og dens indehavers nationale sindelag. Ofte kunne H. P. Hanssen støtte sig på denne viden, og brevene giver derfor en mængde interessante personhistoriske enkeltheder fra alle egne af Sønderjylland.

Klarest står H. P. Hanssens personlighed frem i brevene. Hans tålmodighed med H. V. Clausens iltre, ofte overdrevne og undertiden krænkende kritik, hans sikre politiske jugement, hans loyale støtte til sine medarbejdere, hans realistiske syn på Danmarks og Nordslesvigs stilling i forhold til Tyskland og hans urokkelige tro på danskhedens fremtid, træder på smukkeste måde frem af brevene. H. V. Clausens breve er fulde af skarpe karakteristikker af modstandere og uvenner. »Han er en af de huleste, upålideligste og fantasifuldeste journalister, vi har herovre ...«, skriver han om Fr. v. Jessen (s. 285), og hans udfald mod Jens Jessen, Flensborg Avis, er mange og hvasse. På denne baggrund virker det dobbelt stærkt, at H. P. Hanssen ikke i et eneste af sine breve, selv ikke når hans modstandere stod ham hårdest imod, lader falde nedsættende ytringer eller fordømmende ord om andre.

At venskabet mellem de to mænd kom ind i en krise omkring århundredskiftet, er der adskillige spor af i brevene. Denne modsætning var nok mere end et personligt mellemværende. Den kan i nogen grad ses som et resultat af den udvikling, der havde fundet sted i Nordslesvig og i de nationalt interesserede kredse i kongeriget i de foregående årtier. De danske nordslesvigeres selvtillid var vokset. H. P. Hanssen selv havde vundet i erfaring og politisk indsigt. Man kunne stå på egne ben i Sønderjylland, og de danske ledere dér vidste bedre end vennerne i København, hvordan po-

litikken skulle lægges til rette. Samtidig var imidlertid organisationsapparatet i kongeriget bygget ud; man havde fået støtten til nordslesvigerne ind i faste rammer, og de københavnske ledere af det nationale arbejde fristedes tit til at forsøge at få indflydelse på anvendelsen af støtten og dermed på udviklingen i Sønderjylland. Det var baggrunden for modsætningerne, der gav sig helt groteske udslag, da københavnerne – og blandt dem H. V. Clausen – førte forhandlinger i Sønderjylland bag om H. P. Hanssen og derved underminerede hans position.

Udgiveren, dr. Harald Jørgensen, skriver i sin indledning, at venskabet mellem H. V. Clausen og H. P. Hanssen genoprettedes efter krisen. Det er sikkert rigtigt, men korrespondancen viser, at fortroligheden og det nære samarbejde ikke blev det samme igen. H. P. Hanssen sad nu som landdags- og rigsdagsmand, hans virksomhed lå i et andet plan end i de ungdomsår, da han hentede styrke til sit arbejde hos vennerne i København. Det er således karakteristisk, at H. V. Clausen, der før var orienteret om alt, ikke vidste besked med baggrunden for Rubins bekendte artikel i »Preussische Jahrbücher« i 1912 og H. P. Hanssens kendskab til den før offentliggørelsen.

Det er i øvrigt interessant, at et par af H. P. Hanssens skarpeste breve i anledning af krisen (30/12 1899 og 19/1 1900) ikke er blevet afsendt. Han havde al mulig grund til at være så harmfuld, som brevene viser, at han var. At han alligevel ikke har sendt brevene af sted, kan vel tydes som et smukt udtryk for hans evne til at bide harmen i sig og trænge sin person tilbage ved at undgå skridt, der kunne skade sagen. Det samme træk ses i øvrigt i et brev fra 1927, hvor H. P. Hanssen begrundede sit afslag på en opfordring til at tale i Studenterforeningen. Mackeprang, H. V. Clausen og andre var trængt ind på ham for

at bevæge ham til at sige ja, men H. P. Hanssen sagde nej. »Jeg har nu en Gang været en Stridsgenstand. Velvilje fra det ny Seniorats Side kan let fremkalde eller genoplive Uviljen fra anden Side og faa Striden om mig til at blusse op paany i en Tid, hvor det gælder om at faa gamle Modsætninger til at træde tilbage for lettere at samle alle Kræfter om Løsningen af de mange Opgaver, som det stærke tyske Fremstød gør tvingende nødvendigt« (s. 347).

Det er et vægtigt bidrag til Sønderjyllands nyere historie, landsarkivar, dr. Harald Jørgensen, her har fremlagt. Hist og her kan man anke over upræcise og mangelfulde noter. Det gælder noterne til brevet om Rubin-affæren (nr. 261), der næppe sætter den uorienterede læser tilstrækkeligt ind i situationen. Desuden kan nævnes som eksempel brev nr. 275, der taler om en svigersøn, hvor noterne har to sønner, samt brev nr. 276, der har været trykt før, uden at det nævnes i en note. Men udgavens omfang taget i betragtning er fejl og mangler kun få. Noteapparatet balancerer smukt mellem hensynet til de oplysninger, læseren nødvendigvis må have, og hensynet til, at bogen skal kunne læses uden alt for stor irritation over unødvendige noter. Både udgiveren og Historisk samfund for Sønderjylland har ære af denne publikation.

H. P. Clausen.

Sønderborg Bys Historie I. Udgivet af et udvalg ved Holger Hjelholt. (I kommission hos Dy-Po Bogforlag, 1960). 350 S.

Åbenrå Bys Historie. Redigeret af Johan Hvidtfeldt og Peter Kr. Iversen. I. Indtil 1720. (Skrifter, udgivne af Historisk Samfund for Sønderjylland nr. 25. 1961). 259 s.

I disse år afhjælpes den mangel, det har været, at Sønderborg og Åbenrå i modsætning til de to andre sønder-